

A XX. századi népiességről

A népi írásokkal kapcsolatos pártállásfoglalás a népi írók mozgalmát elsősorban mint politikai, ideológiai csoportosulást tárgyalja és mint ilyet értékeli, bírálja. Az így adott kép nyilvánvalóan nem teljes: a sajátos irodalmi, irodalomtörténeti problémák jó részét nem taglalja, az egyes írói életművek és egyes alkotások elemzésére nem kerül sor benne. De ez természetesen és szükségszerű, mert a párt egy, a marxizmustól idegen, ma is élő és ható ideológiát kívánt módszereken és történeti összefüggéseiben bíráltni.

Most, a kezdődő irodalomtörténeti vizsgálathoz szeretnék néhány sejtésemnek hangot adni. Noha a népi írót elsődlegesen ideológiai-politikai elképzelésük fűzi össze csoporttá, nézetem szerint egyúttal egy sajátos irodalmi irányzatot, iskolát is alkotnak, csak ez szűkebb, mint az eszmei-politikai, vannak, akik ennek részesei, de amamba nem férnek bele. Az irodalmi szempontú vizsgálat alighanem valami paraszti jelleg alapján láthat összetartozó csoportot. Ezt a paraszti jelleget nevezik sokan népiességnek, a népi igazi jelentését leszűkítve annak egy részére. A paraszti fogalmának a népiességgel való azonosítása végeredményben a feudalizmusból eredő terminológia-használat; a „népi” fogalmának a múlt századhoz hasonló értelmezése. Ez arra figyelmeztet, hogy kívánatos a népi írók mozgalmát — legalábbis irodalmi vonatkozásban — kapcsolatba hozni a múlt századi népiességgel.

Az 1848 előtti, a reformkori népiesség szervezésének a fejlődése, a haladás vonalában áll, szoros összefüggésben a romantikával. Egyúttal nem elszigetelt az európai irodalmak között, gondoljunk Macphersonre, Herderre, Petőfinél ez a népiesség végül már tiszta plebejus hangszívallyal jelentkezett s ezzel lehetőségei lényegében ki is merültek. Petőfi betört az ez irányú fejlődést, sőt lezárta azt már saját pályáján belül. A forradalom alatti versei már nem sajátos népies alkotások; elég, ha a János vitéz mellé az Apostolt állítjuk.

A magyar irodalom fejlődése akkor maradt volna egyenes vonalú és töretlen, ha a népiesség már túlhaladta Petőfit, a forradalom költő-Petőfit folytatja. A bukás megakadályozta ezt, a népiesség újra feléledt. Ennek ideig-óráig létjogosultságát, sőt bizonyos progresszív hátterét adhatott a nemzeti elnyomás elleni védekezés, a nemzetiség őrzésének igénye. A szükségszerű népies utóéletéből azonban a magát egy félszázadig tartani tudó nép-nemzeti iskola lett, mely a népiességet — haladó társadalmi vonatkozásaitól sokban megfosztva azt — kanonizálta, vagy ha úgy tetszik, klassziczálta. Így ez a népiesség még a kor legnagyobbjánál, Aranyánál sem mentes konzervatív vonásoktól és társtalán a többi nemzet között. Ennek az lett a következménye, hogy a magyar irodalom, mely a romantika idején Vörösmartyval majd Petőfivel sikeresen felzárkózott a fejlettebb európai irodalmakhoz, sőt Petőfi révén megtalálta velük a közös nyelvet is, most ismét elszakadt az általános fejlődéstől.

Adyval, s általában a Nyugat nagy nemzedékével a magyar irodalom ismét utóéletét Európától, de az újabb sikertelen forradalom következményeként megritkult léteiről valamilyen népiesség: a népi írók irányja. Hasonló jelentőségű és intenzitású paraszti írói irány másutt nem alakult ki. Ami kevés hasonló találatunk, az viszont eléggé szomorú, mint Giono, a német és cseh paraszti írók stb. Általában a szélsőjobboldalra sodródó, vagy egyenesen a fasizmusba torkolló irányok ezek; melyek nem vallhatták maguknak koruk legjobb íróinak egyikét sem. A mi népieseinkhez hasonló törekvések más országokban egy a miénkénél sokkal retrográdabb paraszti alapon fejlődtek ki, míg nálunk

széles szegényparaszti bázisra épült, hiszen a latifundiumok itt nagyobb szerepet töltek be ez időben, mint szinte bármely európai országban. Érthető, hogy ez a paraszti népiesség nálunk színvonalasabb és progresszívabb lett, mint bárhol másutt és hogy nagy írókat, maradandó értékű műveket tud felmutatni.

A két világháború közti és utáni népi irodalmunk végeredményben éppúgy nem esik az európai irodalmi fejlődés fősodrába, mint korábban a 49 utáni népmozgalmi irány. Mindkettő kivételes jelentőségű, sajátos magyar képződmény. A fő kérdés az, hogy vajon ezt a magyar géniusz valamely különleges produktumaként, a magyarság kivételes alkotó zsenijének termékeként ünnepezzük-e, vagy pedig a társadalmi, történeti fejlődés szerencsétlen alakulásából folyó elkerülhetetlen következménynek tekintjük. A jövő irodalmi fejlődésének alapul szolgáló, folytatandó és fejlesztendő hagyományt lássunk-e benne, vagy pedig olyan kényszerű közzétételt, melyet igyekezni kell minél előbb túlhaladni? Németh László, aki szépirodalmi műveiben éppen nem kapcsolódik irodalmi iskola tekintetében a népi írók paraszti vonalához, de mégis ideológusnak lett, az előbbi — nacionalista jellegű — választ adja, s ezáltal a magyar társadalom elmaradottságának következményeit sajátos nemzeti, népi, vagy faji értékké minősíti.

Nézzük a kérdést más vonatkozásban. Az 1849 utáni népiességben ott bujkál valami meghoszabított romantika (kérdés számomra, hogy vajon meddig lesz időtálló a népmozgalmi iskola realitásként való beállítása?). A XX. századi népi írónál pedig valami neoromantikára gyanakodhatunk. Miként a romantika a maga történeti helyén a nemzetiség ismérveit kutatta és tudatosította, ugyanúgy egyfajta romantikus törekvést látok a népiességek ama fázisában, hogy a magyar nép specifikus, különleges ismérveit kívánják felfedezni és a felszínre hozni. Napirendre kerül a magyar lélek formáinak, a magyar lélek geológiai mélyrétegeinek felismerése, időszzerű lesz az ősi ritmus kérdése. Rendkívül hangsúlyt kap a magyarság keleti származása, ennek állítólagos ma is élő nyomai ősi jelképrendszere stb. Voltaképpen csupa álprobléma ez, mely a szakszerű tudományos kritikát nem állja ki. Tanulmányok azonban, hogy e kérdésvetéseket mind a múlt századi romantikának valamiféle túllépését tartalmazzák, melyekre akarnak ásní, mint a romantika a maga nemzeti hagyománykeresésében. De míg a nemzet történeti kategória, amelynek egyik nélkülözhetetlen ismérve a lelki alkotás sajátos közössége, addig a nép hasonló specifikumait keresve, azt nem társadalmi-történeti konkrétumokban ragadják meg, hanem valami időtlen, ősi paraszti, mitikus vonatkozásban. Nem más ez, mint egy neoromantikus program valamilyen faji elképzelés jegyében.

Elkészt és meddő volt eléggé kitűnik, ha számításba vesszük, hogy a múlt századi nagy romantikusok felfedezték a nemzeti múltat, annak nagyszerűségét, hős harcait, a magyar művelődés évszázados nagy értékeit, a népköltészet szunnadó kinésit, vagyis csupa reális dolgot, és mindezt a történeti progresszió irányában közkinccsé és köztudattá emelték. Bár a népi mozgalom is tud felmutatni helyelközeli hasonló eredményeket, pl. a népi paraszti kultúra megismeretése, népszerűsítése terén, mégis nagyrészt ködös célokat hajszolt, mikor ősbib, melyebb és éppen ezért történetileg megfoghatatlan rétegekbe akart nyúlni. Sőt, e ködös szférákból megpróbálták kiemelni a magyarság különleges elhivatottságát, rátermettségét a nyugat és kelet szimultán megértésére, mint azt többek között a Magyar műhelyben is olvassuk.

Mindezekkel a futó ötletekkel

azt a gondolatot próbáltam megokolni, hogy a népi írók irányja a magyar irodalom fejlődésrendjében mint egy szükségszerű, de rendellenes jelenség mutatkozik, akárcsak az 1849 utáni népiesség, a népmozgalmi iskola is. Mind a kettő egy megrekedtségnek a következménye, az egyetemes irodalmi fejlődéstől való elszigetelődésé. Jellemző, hogy mindkettőben ott van a visszahúzó, az elzárkózás gondolata: a múlt században a vidéki nemesi kúriákba, majd a családi otthonba; Németh Lászlónál pedig a „sziget”-re. Valami vezetés elkövetésére van bennük, de míg a múlt században ez a lemaradás csak 20–30 éves, a népi írónál már egy évszázados. Az ilyen késés pedig a provincializmus táptalaja; egy ilyen neoromantikus népiesség már önmagában provinciális jelenség, akkor is, ha legnagyobb alakjai túl is emelkednek a provinciális korlátokon.

Hangsúlyozni kívánom, hogy ez a negatív kép az irányzatra vonatkozik, de nem automatikusan érvényes annak minden egyes írójára. Egy történelmileg időszzerűen irányzat képviselői is alkalhatnak igazán nagyot, ha önnön iskolájukkal ellentmondásban vannak, illetve ha átlépik annak belső törvényeit.

Bár a népi irány felett nemcsak eszmei és politikai síkon, de sajátos irodalmi szempontból is túl haladt már a történelem, mégis irodalmunk kiemelkedő alkotóivá az ennyire problematikus népi irányzat képviselői válhattak. Mert Ilyés Gyulát és Németh Lászlót kiváló íróinknak tartom, de olyan íróknak, akiknek az útján nem lehet tovább haladni, akiknek az útja félig-meddig zsákutca, bár ebben a zsákutcában roszkatag épületekkel vegyesen remek paloták emelkednek. A magyar irodalom további felvirágzásához szerintem az szükséges, hogy — jelképesen érve — ott folytassa, ahol József Attila abbahagyta.

Klaniczay Tibor

Külföldi és román művészek sikere az Enescu-fesztivál koncertjein

Tizenkét napja tart a román fővárosban az első Gheorghe Enescu-fesztivál és zenei verseny. A szeptember 22-ig tartó fesztiválon összesen 28 hangversenyt, illetve szőlofest rendeznek.

Az eddigi hangversenyek közül különösen kiemelkedő eseményt jelentett a rádió szimfonikus zenekarának hangversenye, amelyen David Ojsztrah szovjet hegedűművész, a Szovjetunió népművésze is közreműködött.

Ugyancsak kimagasló eseménye volt a fesztiválnak a „Gheorghe Enescu” állami filharmonia szeptember 7-i hangversenye, amelyen Gertler Endre előadásában elhangzott Bartók hegedűversenye. A kritikusok nagy elismeréssel nyilatkoztak Gertler Endre játékáról, hangsúlyozva, hogy a művésznek már az első hangoknál sikerült megteremtene azt a magasztosulást, hűfokot, amely jellemző a mesteri interpretációkra. A Bartók-mű után Enescu hatalmas dimenziójú, zenekarra, orgonára, zongorára és kórusra írt III. C-dúr szimfóniája következett C. Bugeanu vezényletével.

Gheorghe Enescu, a nagy román zenei művész legjelentősebb képviselője, hanem korunk zenéjének egyik legértékesebb alakja.

Enescu 1881. augusztus 19-én született Liveni-Virnav községben, amely ma az ő nevét viseli. A fiatal élet, a természet erős hatással volt a gyermek fogékony lelkére. Tehetsége rendkívül gyorsan megmutatkozott, mégpedig már 4 éves korában, amikor egy híres hegedűstől vett leckéket. Szülei Bécsbe küldték tanulni, ahol rövidesen a zene konzervatórium zenekarának elsőhegedűse lett. 1889-ben tért vissza hazájába, s ekkor lépett fel először a nagyközönség előtt. Majd 9 éves korában a bécsi konzervatórium felső tagozatára vették fel. 1894-től pedig Párizsban tanult.

Enescu, a zeneszerző, első nagy sikerét 1888-ban aratta, amikor Párizsban a Colonne-hangversenyek keretében előadta a „Poema Romana” Opus 1.-et. Röviddel ezután másik művét mutatták be: a hegedűre és zongorára írt I. szonátáját. Munkája megosztott a zeneszerzők és a hegedűművészek között. Miután a konzervatórium nagydíjával tüntették ki, hegedűművészi híre rohamosan növekedett, ettől kezdve sorra bejárta Európa nagy hangversenyteremt. Enescu mind neve-

Nagy sikert aratott Vlagyimir Orlov érdemes csellóművész is, aki mély átérzéssel tolmácsolta Françoer, Beethoven, Weber-Pjatyigorszkij, Debussy, Todor Ciortea és Joaquin Nin y Castellano műveit.

A rádió szimfonikus zenekarának hangversenyén Carlo Felice Cillario világhírű olasz karmester mutatkozott be a bukaresti közönségnek, a filmvállalat szimfonikus zenekarának hangversenyén Monique Haas, a kiváló francia zongoraművész működtető közre. Monique Haas Bartók III. zongoraversenyét játszotta klasszikus tisztasággal. Szeptember 11-én Carlo Zecchine, 12-én Szasa Popov bolgár karmagnak, Jakov Zak szovjet zongoraművésznek és Mindru Katz román zongoraművésznek tapsolt a bukaresti közönség.

Szombaton hozták nyilvánosságra, hogy kik jutottak be a hegedű-zongoraduó közűl a döntőbe. A zsűri döntése szerint a magyar versenyzők közül Vas Tamás és Králik János, valamint Sepsei József és Hambalkó Edit szerepel a döntőben. (MTI)

nehé vált a zeneszerzésben is. Az 1901–1902-ben írt két román rapszódia meghódítja a világot, majd a híros hangszerekre írt Oktetté következik, I. szimfóniája, két zenekari szvitje, a fúvós-hangszerekre írt Dixtuorja stb.

Miután Románia felszabadult, a fasizmus igája alól, Enescu Moszkvába utazott, ahol nagy sikert aratott. Olyan nagy szovjet művészekkel együtt adott hangversenyeket, mint David Ojsztrah, Lev Oborin, Danyiel Safran. Majd Amerikában hangversenyezett, tanítványával, Jehudi Menuhinval együtt, majd Londonban, Strabourghban és végül Párizsban, ahol ebben az időben megbetegedett. Utolsó művel közé tartozik a román műfajokra írt hangversenygyűjtánya, a 2. vonós-négyese, a „Vox maris” című szimfonikus költeménye, amely befelcsúszott maradt és kamaraszimfóniája.

Enescu 1955. május 4-én elhunyt, anélkül, hogy utolsó vágya teljesedhet volna, aminek oly sokszor kifejezést adott, méghozzá az, hogy visszatérjen hazájába. A Bukarestben megrendezett moskvai „Gheorghe Enescu” nemzetközi hegedű- és zongoraverseny annak a jele, hogy a román nép tiszteltel tekint a román zenei művészet és zeneszerzés legnagyobb alakjára.

Nagy sikerrel zárult Operaházunk moszkvai vendégjátéka

Moszkva, szeptember 15.

Több mint kéthetes sikeresorozat után befejeződött Moszkvában a Magyar Állami Operaház együttesének vendégjátéka. A mérleg pozitív: az igényes moszkvai közönség estéről estére megtöltötte a Nyemirovics Dancsenkóv és Sztanyiszlavszkijról elnevezett Zenei Színház nézőterét, amely a pesti Operaháznál alig valamivel kisebb e lelkes tapsokkal jutalmazta a magyar művészek magas színvonalú előadásait.

A szovjet közönség nem csupán a bemutatókon találkozott a magyar Opera művészeivel. Az együttes néhány tagja meghívást kapott, s fellépett a moszkvai rádióban is. Ezenkívül a szőllisták egy csoportja a búcsúelőadást megelőzően a Szovjet-Magyar Barátság Társasága rendezésében a moszkvai Vlagyimir Iljics Gépgyár munkásaival is találkozott. A magyar művészeket és a gyár klubjában megjelent Kós Péter rendkívüli követet, meghatalmazott minisztert, a moszkvai magyar nagykövetség első tanácsosát, valamint Váci Lászlót, a nagykövetség attaséját Fedoszejev professzor, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja, a Szovjet-Magyar Barátság Társasága elnöke, és A. Pozdnyakov, az üzem egyik gépmestere köszöntötte. A magyar vendégek válasza után a kis művészcsoport egyórás hangversenyt adott a munkásoknak. Moszkva e legrégebb nagyzüzenek dolgozó viharos tapsokkal jutalmazták a tudásuk legjavát adó művészeket: Mátyás Máriát, Palánkay Klárát, Faragó Andrást, Jancsin Ferencet, Jeney Zoltánt, Palló Imrét, Pálos Imrét és a zongorakísérő Dénes Erzsébetet.

A nagyszerű üzem hangverseny után vasárnap este az együttes a Bánk bán valóban „parádés” előadásával búcsúzott a moszkvai közönségtől. A zenekart ezúttal Kórody András vezényelte, s a főszerepeket Osváth Júlia, Palánkay Klára, Simándy József, Jámbor László, Melis György, Faragó András és Illosfalvy Róbert alakították.

Megjelent a búcsúelőadáson Kaftanov, a Szovjetunió kulturális miniszterének első helyettese és a szovjet kulturális és társadalmi élet sok kiválósága. Jelen volt Boldoczki János moszkvai magyar nagykövet és Ilku Pál miniszterhelyettes.

Az előadás forró hangulatban, a nagy siker légkörében zajlott le.

A finálé után a közönség nem oszlott szét, hanem lelkesen ünnepelte a színpadra gyűlt teljes magyar együttest. A szovjet zenei élet nevében Anozov professzor, a Magyarországon is közismert és kedvelt karmester búcsúzott Operaházunk művészeitől.

— A magyar Operaház vendégjátéka az idei évad egyik legkiemelkedőbb eseménye volt — mondotta Anozov professzor. — Önök, kedves barátaink, kivívták a moszkvai közönség megbecsülését és szeretetét. Ezt bizonyították estéről estére a telt házak és az a lelkes taps, amellyel a közönség az önök művészetét fogadta. Együttesük — a kiváló szőllisták, a nagyszerű zenekar és kórus — meg a kimagasló rendezői munka szilárd egységet alkot és rendkívül magas színvonalú művészetet nyújt. Különösen hálásak vagyunk önöknek azért, hogy megismertették bennünket a magyar operairodalom leanaquobb mestereinek, Erkelnek, Bartóknak, Kodálynak

a műveivel. A Bánk bán a szovjet közönség egy része már ismeri: egyik operaházunk már játszotta, s ebben az idényben legjelentősebb eseményünk a moszkvai Nagy Színház is bemutatja. Örülünk, hogy az önök művészetét Bartók és Kodály műveinek is meghódította a moszkvai közönség és nem kételkedem abban, hogy előbb-utóbb, ezek a művek is a szovjet színházak műsorára kerülnek.

Anozov professzor a két nép barátságának és kulturális együttműködésének éltetésével fejezte be meleghangú üdvözlő szavait.

Az Opera együttese nevében Nádasdy Kálmán főrendező válaszolt.

— Igaz barátokat találtunk Moszkvában és az elfogadottságtól elfűl a szavam, amikor arra a meleg baráti fogadtatásra gondolok, amelyben bennünket részesítették. Nem is tudok egyebet mondani, mint azt, amit a Hány János főszereplője mond az egyik jelenetben: „Ha ezt a nagyabonyi bíró látná!...” Nagyon örülök a sikernek, de még jobban örülök annak, hogy ennyi új barátot szerzhettünk a magyar operakultúrának és magunknak... Nem mondhatok egyebet, mint hogy köszönöm, köszönöm, köszönöm... Eljen a magyar és a szovjet nép megbonthatatlan örök barátsága!

A búcsúelőadás után az Opera együttese már nem szerepel többet a moszkvai színpadon, csupán a zenekar tagjaiból alakult Filharmonia Zenekar rendez hétfőn este egy hangversenyt a moszkvai közönség előtt. Ferencsik János vezényletével. Műsorán Beethoven VIII. szimfóniája, Liszt Les Preludesje és Bartók Concertója szerepel.

Zsombor János